

SCHAKTNINGSÖVERVAKNING I HÖKHUVUD

Arkeologisk förundersökning av Hökhuvud 3:1 och 119:1 i Östhammar kommun, Hökhuvud socken, Uppsala län

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Rapporter från Arkeologikonsult 2015:2948

TOVE BJÖRK

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Får vid Hökhuvud 119:1. Foto från N.

ALLMÄNT KARTMATERIAL: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003

© Arkeologikonsult 2015

SCHAKTNINGSÖVERVAKNING 1 HÖKHUVUD

Arkeologisk förundersökning av Hökhuvud 3:1 och 119:1 i Östhammar kommun, Hökhuvud socken, Uppsala län

TOVE BJÖRK

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Rapporter från Arkeologikonsult 2015:2948

SAMMANFATTNING

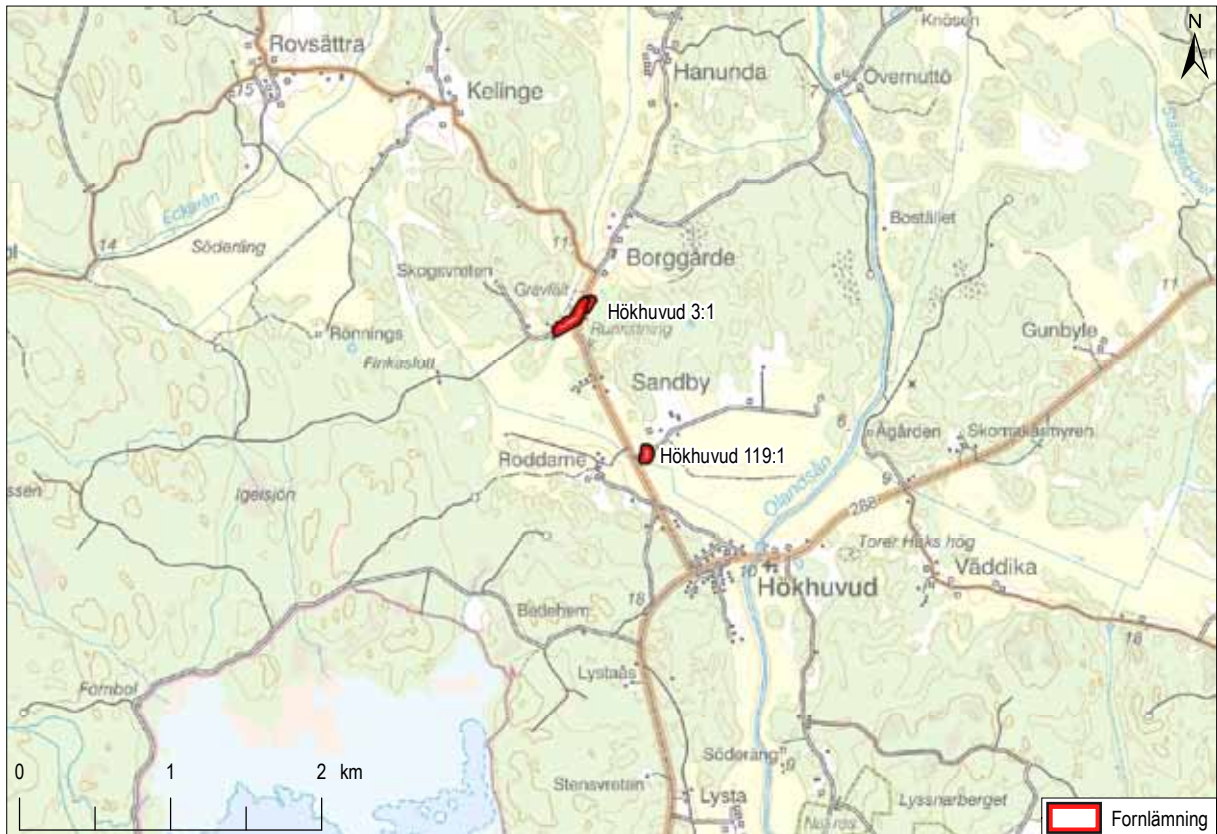
Under två dagar i oktober 2015 genomförde Arkeologikonsult en schaktningsövervakning i Hökhuvud socken, Östhammars kommun i Uppland. Anledningen var att Vattenfall Eldistribution AB skall upprusta elledningsnätet och gräva ner en elledning utmed en sträcka där flera fornlämningar berörs. Underkonsult till Vattenfall AB var IKKAB som ut-

förde schaktningsarbetet. Endast två fornlämningar har bedömts kräva antikvarisk medverkan. Dessa fornlämningar är ett gravfält, Hökhuvud 3:1, samt en by-/gårdstomt, Hökhuvud 119:1.

Inga nya anläggningar eller fynd påträffades vid schaktningsövervakningen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	4
INLEDNING	7
SYFTE	7
TOPOGRAFI	7
FORNLÄMNINGSMILJÖ	7
TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR OCH INGREPP	8
UTFÖRANDE	9
RESULTAT	10
Hökhuvud 3:1	10
Hökhuvud 119:1	10
LOKALENS POTENTIAL	10
REFERENSER	12
Otryckta källor	12
Litteratur	12
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	13

Figur 1. De aktuella utredningsområdena vid Hökhuvud 3:1 och 119:1 markerade på Terrängkartan, skala 1:50 000.

Figur 2. De aktuella utredningsområdena vid Hökhuvud 3:1 och 119:1 markerade på Fastighetskartan, skala 1:15 000.

INLEDNING

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala län genomfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning inom fornlämningarna Hökhuvud 3:1 samt Hökhuvud 119:1

(figur 1) i Östhammars kommun (Lst beteckning 431-4618-15, tidigare 431-7794-12). Initialt ingick även by-/gårdstomten Hökhuvud 158:6, men under arbetets gång kom denna att utgå.

SYFTE

Uppdragsgivare var IKKAB, underkonsult till Vattenfall Eldistribution AB, som skulle upprusta elledningsnätet och gräva ner en elkabel utmed en sträcka där flera fornlämningar skulle kunna komma att be-

röras. Syftet med uppdraget var att övervaka schaktningsarbetet och säkerställa att inga fornlämningar kom till skada samt att dokumentera eventuella nyfunna fornlämningar.

TOPOGRAFI

Den aktuella schaktningsövervakningen berörde delar av Borggårde och Sandby byar. Båda är belägna cirka en mil sydost om Östhammars centrum i Hökhuvud socken.

Hökhuvud socken har en något varierad topografi. Gravfältet Hökhuvud 3:1 ligger invid byn Borggårde på en smal grusås (Uppsalaåsen) som i väst övergår i en bergsrygg med intilliggande åkrar och igenväxta beteshagar. Områdena runt gravfältet utgörs av mindre berg och moränförhöjningar där fle-

ra områden varit av särskilt intresse för gruvbrytning efter exempelvis silver- och sulfidmalm.

By-/gårdstomt Hökhuvud 119:1 ligger invid Sandby som är beläget i en sedimentdal innanför mindre moränkrön. Själva by-/gårdstomten är belägen på en flack moränhöjd där enstaka block ligger synliga. Genom socknen rinner Olandsån i nordöstlig riktning vilken sannolikt varit betydelsefull som handels- och förbindelseled under förhistorisk tid samt som flottningsled under senare tid.

FORNÄMNINGSMILJÖ

Under 1300-talet omnämns Hökhuvud flera gånger i diverse historiska dokument som *paraochia hökhoout* (1316), *ecclesie höcobdi* (1331) och *hökhufvuth sokn* (1382), vilka huvudsakligen tar upp Hökhuvud sockens administrativa indelningar och kyrkliga förhållanden (Dahlbäck et al. 1972).

Av ortsbefolkningen har Hökhuvud beskrivits som en höjd där hökar hållit till. Det har angetts att sockennamnet kommer av Torer Høk, en man som beskrivits som en storbonde, framgångsrik sjöfarare eller möjligen hövitsman under förkristen tid (Lannergård 1956:15). Torer Höks grav uppges vara belägen inom gravfältet Hökhuvud 26:1 (figur 2), som

ligger invid länsväg 288 och består av 85 stensättningar. Torer Höks grav är en av gravfältets största med en diameter på ca 12 meter (FMIS).

Fornlämning Hökhuvud 3:1 utgörs av ett gravfält bestående av ett 70-tal fornlämningar i varierande former, varav en del delvis skadade (figur 2). Fornlämningen är belägen inom Borggårde by. Byn omnämns första gången år 1316 som *Bulgardbi* vilket har tolkats betyda storgården (Lannergård 1956). Borggårde blev sedermera även känt för den gruvbrytning efter silvermalm som pågick där från 1500-talets början och som kung Gustav Vasa hoppades kunna inbringa skatter till kronan. Gustav

Landsvägen, Norra Hökhuvudsvägen, som tillkommit i mitten på 1930-talet på grund av en uträkning av vägsträckningen delar nu gravfältet i två delar. I samband med landsvägsarbetet inleddes en arkeologisk utgrävning och 13 gravar undersöktes. Dessvärre hann några gravar schaktas bort innan undersökningen. Flera av de utgrävda gravarna var högstatusgravar med ett rikt innehåll av gravgåvor.

Bland annat hittades glaspärlor, smyckedetaljer, nålhus, kamfragment och broddar, men även stora mängder nitar och spikar (Atterman 1936).

Även fornlämning Hökhuvud 119:1 korsas av en äldre väg och är således delad. Inga tidigare arkeologiska ingrepp har registrerats inom fornlämningen.

UTFÖRANDE

Fältarbetet utfördes av en arkeolog 21–22 oktober 2015. Till schaktdragning användes en hjulburen grävmaskin med planskopa. Arbetet inleddes med schaktning, utanför den sydvästra delen av Hökhuvud 3:1, mellan befintlig bilväg och staketet tillhörande fastighet Borggårde 8:3. Två schakt grävdes i anslutning till fornlämningen (figur 4).

Efter muntlig överenskommelse med Länsstyrelsen upptogs även fem mindre schakt mellan befintlig bilväg och staketet till en fårhage inom fornlämning Hökhuvud 119:1 (figur 5). Detta i syfte att säkerställa att inga anläggningar fanns utmed den planerade ledningsdragningen. Samtliga inmätningar gjordes med en GPS med nätverks-RTK med en standardavvikelse på cirka 0,02 meter i öppen terräng. Därtill beskrevs och fotograferades schakten.

Figur 4. Schakt 2 inom Hökhuvud 3:1. Foto från N.

Figur 5. Schakt 1 inom Hökhuvud 119:1. Foto från V.

RESULTAT

Hökhuvud 3:1

Vid Hökhuvud 3:1 grävdes två schakt (figur 6). Schakt 1, som var det schakt där elkabeln skulle ligga, blev cirka 165 meter långt. Detta inkluderar samtliga mindre utlöpare. Utlöparna från schaktet utgjordes av anslutningsschakt med bredbandledning. Schaktet blev i snitt 0,5 meter brett och 0,6 meter djupt. Eftersom Hökhuvud 3:1 ligger på Uppsalaåsen utgjordes underlaget av ett cirka 0,1 meter tunt lager siltig jord och därunder osorterad sand, grus och sten.

Schakt 2 blev betydligt mindre och var det schakt där nätstationen skulle placeras. Djupet på schaktet blev cirka 0,4 meter och storleken 4,5 x 4,5 meter. Underlaget utgjordes av ett 0,1 meter tunt lager siltig jord och därefter osorterad sand, grus och sten.

Inga anläggningar eller fynd påträffades i schakten inom Hökhuvud 3:1.

Hökhuvud 119:1

Inom Hökhuvud 119:1 grävdes fem schakt (figur 7) utmed befintlig bilväg. Schakten blev i snitt 1,5 x 0,5 meter stora och 0,6 meter djupa. Översta lagret i samtliga schakt bestod av cirka 0,2 meter tjock jord av matjordskaraktär. Därefter osorterad sand och större stenar samt partier med brun lerjord. Lagren föreföll vara tämligen omrörda.

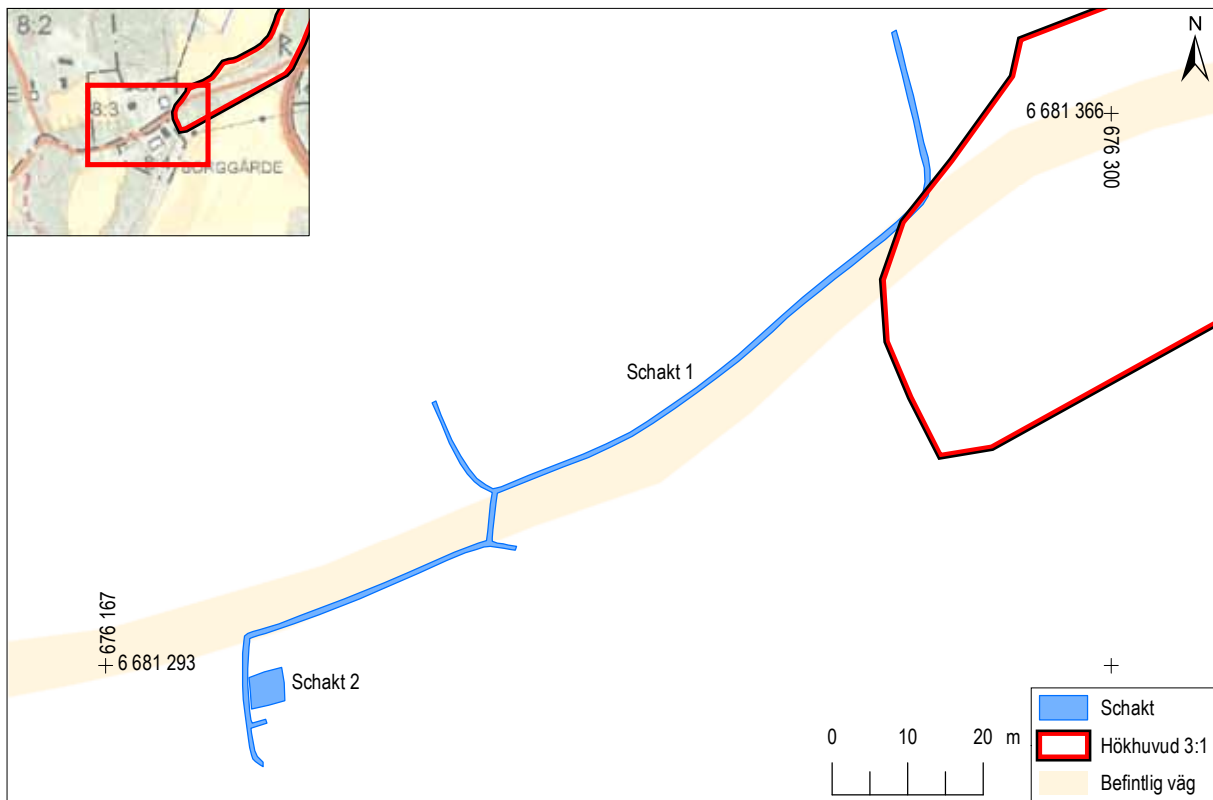
Inga anläggningar eller fynd påträffades i något av schakten inom Hökhuvud 119:1.

LOKALENS POTENTIAL

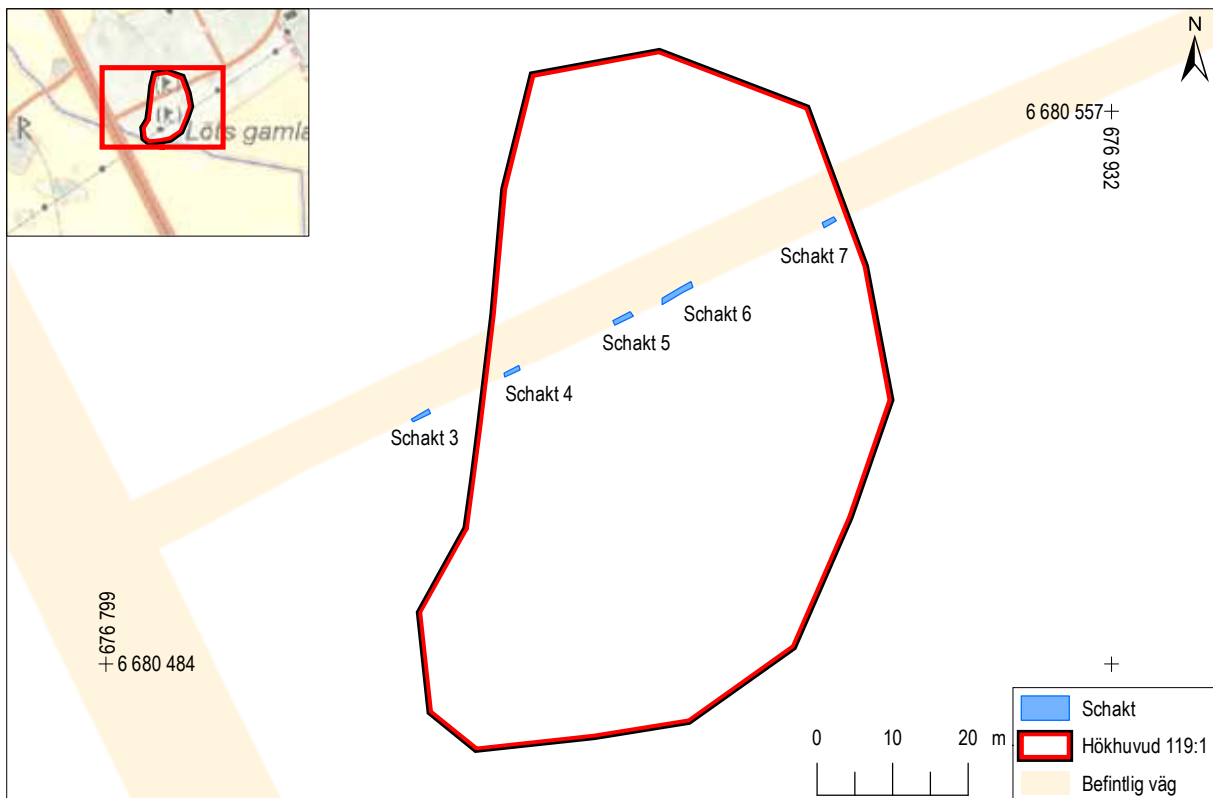
Hökhuvud socken med byarna Borggårde och Sandby innehåller flera olika typer av fornlämningar som gravfält, ensamliggande högar, runristningar, bygårdstomter och gruvor, vilka vittnar om ortens intressanta läge med Uppsalaåsen, Olandsån och urberggrunden för gruvbrytning. Platsens stora tillgång på naturresurser har varit av stor betydelse under lång tid. Borggårde och Sandby omtalas redan under 1300-talets första hälft i samband med olika kyrkliga indelningar. Flera andra arkeologiska undersökningar visar på att bygden har mycket att förmedla historiskt (Larsson 2014:8).

Vissa fornlämningar har skadats i samband med exploatering och sannolikt har vi gått miste om viktig information. Men den för tiden noggranna arkeologiska undersökningen år 1936 visade att gravfältet hade flera rika gravar vilket styrker att orten varit mycket betydelsefull.

De helt eller delvis skadade gravarna inom Hökhuvud 3:1 borde om möjligt besiktigas och dokumenteras. Hökhuvud 119:1 förefaller än idag vara någorlunda bevarat.

Figur 6. Schakt 1 och 2 inom Hökhuvud 3:1, skala 1:1 000. Översikt med Fastighetskartan, skala 1:10 000.

Figur 7. Schakt 1–5 inom Hökhuvud 119:1, skala 1:1 000. Översikt med Fastighetskartan, skala 1:10 000.

REFERENSER

Otryckta källor

ATA. Dnr 3027/36. Fil.kand. Ingemar Atterman.

ATA. Dnr.270/66. Landsantikvarie Alf Nordström

Bernt Svedbro 2015-10-21 (muntliga uppgifter).
Boende på fastighet Borggårde 8:3.

Fornminnesregistret (FMIS)

Litteratur

DAHLBÄCK G, JANSSON B, WESTIN G, T., 1972. *Det Medeltida Sverige. Norra Roden*. Uppland. Stockholm.

LANNERGÅRD S. 1956. *Hökhuvud Bygd och Människor*. Några data ur socknens historia, bebyggelse och folkliv. Hökhuvuds hembygdsråd, Gimo.

LARSSON E., 2014. *Från bronsålder till historisk tid i Tiundas och Norra Rodens gränsländ*. Arkeologisk utredning, steg 1 & 2. UV Rapport 2014:95.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnummer:	2948
Länsstyrelsens diarienummer:	431-4618-15, tidigare 431-7794-12
Handläggare, Länsstyrelsen Uppsala län:	Ylva Stenqvist Millde
Uppdragsgivare:	Vattenfall Eldistribution AB
Underkonsult:	IKKAB
Socken:	Hökhuvud socken
Kommun:	Östhammar kommun
Län:	Uppsala
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdsystem:	RH00
Typ av undersökning:	Förundersökning
Utförandetid fältarbete:	20–21 oktober 2015
Projektledare och rapportansvarig:	Tove Björk
Fältarkeologer:	Tove Björk
Planer & layout:	Ida Söderström
Kvalitetssäkring:	Cecilia Lindblom
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

Rapporter från Arkeologikonsult 2015:2948